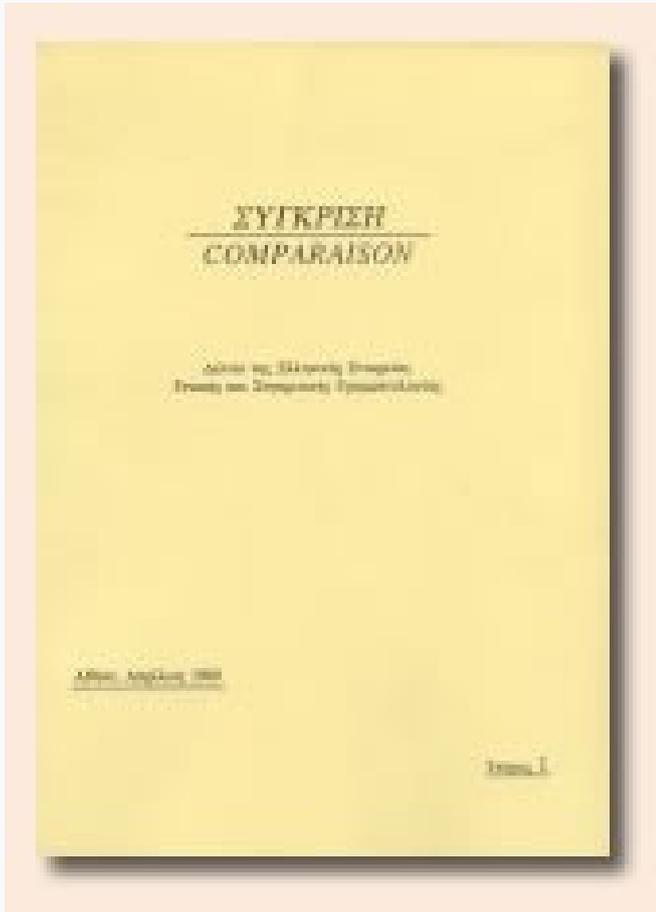

Σύγκριση/Comparaison/Comparison

Τόμ. 1 (1989)

Συγκριτική Ποιητική

Ελένη Πολίτου-Μαρμαρινού

doi: [10.12681/comparison.38](https://doi.org/10.12681/comparison.38)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πολίτου-Μαρμαρινού Ε. (1989). Συγκριτική Ποιητική. *Σύγκριση/Comparaison/Comparison*, 1, 29–38.
<https://doi.org/10.12681/comparison.38>

Συγκριτική Ποιητική

1. Η Ποιητική του Αριστοτέλη

Κατά τον Ιωαν. Συκουτρή ο όρος Ποιητική χρησιμοποιείται από τον Αριστοτέλη "με την σημασίαν του ποίησις, το οποίον παρ' εκείνω σημαίνει πολλάκις ό,τι και ποίημα. Το ένα είναι η ποίησις εις την αφηρημένην της χρήσιν, ως τέχνη, το άλλο είναι η ποίησις ως δημιουργία, ως κάτι το συγκεκριμένον. Η χρήσις της λέξεως ποιητική προς δήλωσιν της περί ποιήσεως θεωρίας είναι μάλλον μεταγενεστέρα, προέρχεται δ' εκ της λατινικής. Εντεύθεν και ο τίτλος του έργου δεν είναι Ποιητική (=θεωρία της ποιήσεως), αλλά Περί Ποιητικής (=Περί ποιήσεως).¹

Γιά τον Αριστοτέλη η τέχνη (=επιστήμη) γενικά και η Ποιητική (=η ποίηση ως τέχνη) ειδικά διακρίνεται από την εμπειρία, γιατί αντικείμενό της είναι το καθόλου: "η μεν εμπειρία των καθ' έκαστον έστι γνώσις, η δε τέχνη των καθόλου" (Μεταφυσικά 981α). Ο Συκουτρή και πάλι παρατηρεί σχετικά τα εξής: "Ο Αριστοτέλης λοιπόν αποδεικνύει ότι και η ποίησις, όπως κάθε τέχνη, έχει ως αντικείμενό της κάτι μόνιμον και καθολικόν, όχι τα αισθητά και πρόσκαιρα και φθαρτά. Έχει νόμους αντικειμενικούς να ακολουθήσει, υπάγεται υπό ωρισμένους λογικούς κανόνες, επιδεκτικούς επιστημονικής συστηματοποίησης (...) Ο ποιητής δεν ενεργεί κατά τας ανεξελέγτους εμπνεύσεις της στιγμής ουτ' αφήνεται να παρασυρθή από το χάος των εξωτερικών εντυπώσεων ή των εσωτερικών του παρορμήσεων. Εις το χάος αυτό εισάγει τάξιν και λόγον, εισάγει νόημα και νόμους αντικειμενικούς, δημιουργεί από τον σωρόν των ανθρωπίνων αισθημάτων, παθημάτων και πράξεων ένα κόσμον"².

Στόχοι επομένως της αριστοτελικής Ποιητικής είναι:

- α) να επισημανθούν, να αναλυθούν και να γίνουν αντικείμενο επιστημονικής διαπραγμάτευσης και συστηματοποίησης οι αντικειμενικοί και λογικοί κανόνες που διέπουν την ποίηση ως τέχνη. Αυτό μπορεί να γίνει και γίνεται τόσο επαγωγικώς, με την παρατήρηση των επιμέρους ποιητικών δημιουργημάτων, όσο και απαγωγικώς, με την εφαρμογή γενικών και λογικών κανόνων. Οι αντικειμενικοί τώρα κανόνες που διέπουν την ποίηση και οι οποίοι, από την ίδια την υφή τους, υπόκεινται σε επιστημονική, συστηματική ανάλυση, είναι κυρίως αυτοί που αναφέρονται στη μορφή και την τεχνική της και όχι όσοι, ενδεχομένως, προσδιορίζουν ή εξηγούν και τη βαθύτερη και, σε με-

γάλο βαθμό, ασύλληπτη ουσία της.

- β) να εντοπιστούν, να αναλυθούν και να κωδικοποιηθούν με επιστημονική αυστηρότητα εκείνοι οι κανόνες οι οποίοι, όταν χρησιμοποιηθούν, έχουν ως αποτέλεσμα να είναι η ποίηση καλή, αϊό αισθητική και τεχνική άποψη: "Περί ποιητικής αυτής τε και των ειδών αυτής, ήντινα δύναμιν έκαστον έχει, και πως δει συνίστασθαι τους μύθους, ει μέλλει καλώς έξειν η ποίησις, έτι δε εκ πόσων και ποιών έστι μορίων..." (Περί Ποιητικής 1447α). Η Ποιητική του Αριστοτέλη λειτουργεί επομένως ως πρότυπο γραφής (ή και κριτικής) στα πλαίσια μιας δεδομένης αισθητικής θεωρίας.

Αποτέλεσμα τώρα τόσο των απόψεων του Αριστοτέλη για την ποίηση ως τέχνη όσο και των συγκεκριμένων στόχων του είναι:

- α) Ο προφανής επιστημονικός και θεωρητικός χαρακτήρας της Ποιητικής του. Πρόκειται για "πραγματεία" για τη ποίηση, ως τέχνη, που καταλήγει σε συγκεκριμένη θεωρία για την ποίηση, την αριστοτελική, μια θεωρία με ειδικότερο νοησιοκρατικό, σχηματικό και τεχνοκρατικό χαρακτήρα.
- β) Ο προφανής, επίσης, δεοντολογικός, κανονιστικός και προγραμματικός χαρακτήρας της Ποιητικής.

2. Η Ποιητική σήμερα

Ο όρος Ποιητική χρησιμοποιείται σήμερα με τις εξής επιμέρους έννοιες:

- α) Για το γαλλικό περιοδικό *Poétique* (1970-), περιοδικό "θεωρίας και λογοτεχνικών αναλύσεων", η Ποιητική ταυτίζεται με τη Θεωρία της λογοτεχνίας ή μάλλον με μια συγκεκριμένη θεωρία περί λογοτεχνίας. Έχουμε επομένως μιαν επέκταση ως προς το αντικείμενο, αφού περιλαμβάνεται όλη η λογοτεχνία και όχι μόνον η ποίηση, αλλά και έναν περιορισμό ως προς την οπτική γωνία, από την οποία εξετάζεται η λογοτεχνία. Σκοπός αυτών που αποτέλεσαν τον κύκλο του περιοδικού (Hélène Cixous, Gérard Genette, Tzvetan Todorov κ.ά.) είναι, σύμφωνα με το προγραμματικό άρθρο του πρώτου τεύχους, να μελετηθεί η λογοτεχνία καθεαυτήν και όχι σε σχέση με τις εξωτερικές της συνθήκες και προϋποθέσεις ή την πληροφοριακή της λειτουργία, γίνεται δηλαδή προσπάθεια να επαναφερθούν οι λογοτεχνικές σπουδές από την ιστορία της λογοτεχνίας "στην ίδια τη λογοτεχνία ή καλύτερα σ' αυτό που ονομάστηκε λογοτεχνικότητα". Για το περ. *Poétique* η λογοτεχνικότητα ξεπερνάει τα όρια της επίσημης λογοτεχνίας, με τον ίδιο τρόπο που η ποιητική λειτουργία υπερβαίνει τα όρια του ολοκληρωμένου λογοτεχνήματος.

β) Ένα χρόνο αργότερα στο περ. *Poetics* (1971-1974 έκδ. Mouton, 1975-, North Holland Publishing Company, Amsterdam) ο όρος Ποιητική χρησιμοποιείται για να δηλώσει μια μάθηση για τη λογοτεχνία με αποκλειστικά θεωρητικό και μεθοδολογικό χαρακτήρα. Η θεωρητική ωστόσο αυτή και μεθοδολογική προσέγγιση τείνει συγχρόνως και προς μια γενική θεωρία όλων των κειμένων και όχι μόνο των λογοτεχνικών. Αντίθετα όμως με το γαλλικό περ. *Poétique* το *Poetics* δεν εξετάζει μόνο τη μορφική πλευρά των κειμένων αλλά ερευνά και τις ιστορικές και ψυχο-κοινωνικές συνθήκες, που υπόκεινται τόσο της παραγωγής όσο και της πρόσληψής τους, καθώς και τη γενικότερη πολιτισμική, αισθητική και ιδεολογική λειτουργία της λογοτεχνίας στην κοινωνία. Ενδιαφέρεται, τέλος, και για την ιστορία της Θεωρίας της λογοτεχνίας.³

Γίνεται εμφανής εδώ μια παραπέρα διεύρυνση του περιεχόμενου του όρου Ποιητική, και ως προς το αντικείμενο, αφού περιλαμβάνονται τα κείμενα γενικά και όχι μόνο τα λογοτεχνικά, και ως προς τον τρόπο θεώρησής του, αφού τα κείμενα εξετάζονται όχι μόνο καθεαυτά αλλά και ως προς τις εξωτερικές ψυχο-κοινωνικές συνθήκες της γέννησής και της πρόσληψής τους.

γ) Τέλος στο περ. *Poetics Today* (1979-, Tel Aviv University, Porter Institute for Poetics and Semiotics) το κέντρο του θεωρητικού και μεθοδολογικού ενδιαφέροντος μετατοπίζεται και πάλι από τα κείμενα γενικά στη λογοτεχνία, η οποία όμως εξετάζεται όχι μόνο καθεαυτήν αλλά και ως προς τις συνθήκες δημιουργίας και πρόσληψής της. Έτσι η Ποιητική ορίζεται ως "η συστηματική επιστήμη της λογοτεχνίας ως τέχνης, ως επικοινωνίας, ως έκφρασης πολιτισμού εν ιστορία και ως προσωπικής δημιουργίας"⁴.

Ως προς τη σχέση τώρα της Ποιητικής με την Κριτική της λογοτεχνίας μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής:

Μόνο στο περ. *Poetics* αναγνωρίζεται ότι η Ποιητική μπορεί να είναι αυτόνομη θεωρητική μελέτη της λογοτεχνίας. Σύντομες αναλύσεις λογοτεχνικών κειμένων χρησιμοποιούνται "μόνον όταν είναι αναγκαίες για την ανακάλυψη νέων διαδικασιών ή για τη διερεύνηση ή επαλήθευση υποθέσεων"⁵. Αντίθετα το περ. *Poétique* δέχεται ως γόνιμες τις αμοιβαίες σχέσεις και ανταλλαγές μεταξύ Ποιητικής και Κριτικής της λογοτεχνίας, αναγνωρίζοντας ότι οι ανταλλαγές αυτές ακριβώς "θα προστατέψουν τη θεωρία από το να είναι αυθαίρετη και την κριτική από το να είναι τυφλή"⁶. Η ίδια στάση υιοθετείται από το περ. *Poetics Today*, το οποίο δηλώνει κατηγορηματικά ότι "το διαζύγιο μεταξύ Θεωρίας της λογοτεχνίας και Κριτικής [προφανώς έτσι όπως επιχειρήθηκε από το *Poetics*] αποδείχτηκε επιζήμιο και για τις δύο"⁷.

3. Ομοιότητες και διαφορές

Από τη σύντομη αυτή επισκόπηση γίνεται φανερό πόσο και σε ποια σημεία συμπίπτει αλλά και πόσο και σε ποια σημεία διαφοροποιείται το περιεχόμενο του όρου Ποιητική, έτσι όπως αυτός χρησιμοποιήθηκε από τον Αριστοτέλη, σε σχέση με τον τρόπο που ο ίδιος όρος χρησιμοποιήθηκε από τους σύγχρονους θεωρητικούς. Ειδικότερα:

- α) Η Ποιητική και στον Αριστοτέλη και σήμερα είναι επιστήμη με προφανή θεωρητικό χαρακτήρα.
- β) Η Ποιητική και στον Αριστοτέλη και σε μεγάλο βαθμό και σήμερα έχει επίπλέον ένα τεχνοκρατικό, φορμαλιστικό χαρακτήρα.
- γ) Η Ποιητική και στον Αριστοτέλη και σήμερα συνεργάζεται και συνδυάζεται με την Κριτική: είναι ή επαγωγική, οπότε ξεκινάει από την παρατήρηση και ανάλυση των επιμέρους, ή απαγωγική, οπότε επαληθεύει τις υποθέσεις της με την παρατήρηση και ανάλυση των επιμέρους, ή και τα δύο.

Από την άλλη μεριά υπάρχουν και δύο πολύ σημαντικές διαφορές:

- α) Η Ποιητική σήμερα είναι θεωρητική μελέτη ολόκληρης της λογοτεχνίας και όχι μόνο της ποίησης, όπως συμβαίνει με τον Αριστοτέλη. Ο καθόλα δόκιμος σήμερα όρος Ποιητική του πεζού λόγου (*Poétique de la prose*) ή Ποιητική του μυθιστορημάτων (*Poetics of the Novel*) φαίνεται οξύμωρος με όρους του Αριστοτέλη.
- β) Η σύγχρονη Ποιητική, όπως και κάθε επιστήμη, δεν έχει καμιά πρόθεση αξιολόγησης της λογοτεχνίας και καμιά απολύτως πρόθεση χειραγώγησής της. Παραμένοντας ανοιχτή σε όλα τα ενδεχόμενα στοχεύει στην αντικειμενική, δηλαδή στη σύμφωνα με τους νόμους της λογικο-αναλυτικής επιστημολογίας (π.χ. οι υποθέσεις της να έχουν αυταπόδεικτο χαρακτήρα, οι καταφάσεις της να επαληθεύονται από τα πράγματα και σε όλο το εύρος του αντικειμένου της, η γλώσσα που χρησιμοποιεί να είναι ακριβής και σαφής κλπ.) περιγραφή των καθολικών αρχών που διέπουν το λογοτεχνικό φαινόμενο. Η σύγχρονη Ποιητική είναι αποκλειστικά περιγραφική ⁸.

4. Ποιητική και Συγκριτική Φιλολογία. Συγκριτική Ποιητική

Η σύγχρονη Ποιητική, με τις επιμέρους θεωρίες της, που είναι βέβαια διαφορετικής αφητηρίας, δεν κάνει πουθενά μνεία του συγκριτισμού ως έννοιας ή της σύγκρισης ως μεθόδου ⁹.

Στη χειρότερη περίπτωση φροντίζει να διαφοροποιηθεί ρητά και κατηγορηματικά από τον "μακαρίτη", όπως τον αποκαλεί, συγκριτισμό¹⁰. Εδώ όμως είναι αναγκαίο να παρατηρήσουμε ότι οι θεωρητικοί του περ. Ροτίτιντ το συγκριτισμό που ενταφιάζουν θα πρέπει να τον ταυτίζουν με την παλιά και σε μεγάλο βαθμό ξεπερασμένη πια αντίληψη περί Συγκριτικής Φιλολογίας, ως ανίχνευσης, αποκλειστικά, των εξωτερικών σχέσεων ανάμεσα στις λογοτεχνίες, τα ρεύματα, τις σχολές, τα έργα, και οι οποίες μάλιστα σχέσεις είναι δυνατόν να ερμηνευτούν θετικιστικά με το σχήμα αίτιο-αποτέλεσμα (πηγές-επιδράσεις).

Στην καλύτερη τώρα περίπτωση η Ποιητική σήμερα δηλώνει ότι είναι "χωρίς σύνορα, από μια διεθνή σκοπιά"¹¹ και στο ποσοστό που συνεργάζεται με την Κριτική πραγματοποιεί τις εφαρμογές της σε ένα διεθνές ή παγκόσμιο corpus έργων. Ο συγκριτισμός λανθάνει στις δραστηριότητες της Ποιητικής, στο βαθμό που παραδείγματα από τις λογοτεχνίες όλων των λαών και όλων των εποχών χρησιμοποιούνται, για να ελεγχθεί η αξιοπιστία των διαφόρων θεωριών. Λείπει επομένως από την Ποιητική ο συνειδητός συγκριτικός προσανατολισμός, ο μόνος που θα επέτρεπε τη γενίκευση των πορισμάτων και την αναγωγή τους σε ένα σύνθετο θεωρητικό σχήμα.

Από την άλλη μεριά η Συγκριτική Φιλολογία, όπως μπορεί να συμπεράνει κανείς και από τη σχετικά πρόσφατη (ΙΧ συνέδριο της Διεθνούς Εταιρείας Συγκριτικής Φιλολογίας, Innsbruck 20-24 Αυγούστου 1979) αλλαγή του καταστατικού της Διεθνούς Εταιρείας, στο σημείο όπου επαναπροσδιορίζεται το περιεχόμενο των μελετών της, περιέλαβε απλώς, μαζί με "τη μελέτη της ιστορίας της λογοτεχνίας και την ανάλυση των κειμένων από διεθνή συγκριτική σκοπιά", και "τη θεωρία της λογοτεχνίας". Αυτό υποθέτω ότι έγινε, γιατί έχει καταστεί πια σαφές ότι η γνώση της Θεωρίας της λογοτεχνίας είναι απαραίτητη για κάθε μελετητή της λογοτεχνίας, επομένως και για το συγκριτολόγο.

Η σύλληψη ωστόσο της δυνατότητας να υπάρξει μια Συγκριτική Ποιητική ανάγεται στους συγκριτολόγους¹².

Ήδη από το 1963 έχει γίνει λόγος για Συγκριτική Ποιητική (Ροτίτιντ *compaťée*), ειδικά ως σύγκριση των διαφόρων Ποιητικών (τεχνών) μέσα στο χρόνο, προκειμένου να επισημανθούν τα κοινά τους σημεία, αυτά που θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την άποψη ότι υπάρχει μια αντιστοιχία και ανταπόκριση των Ποιητικών ανάλογη, κατά κάποιο τρόπο, με την ανταπόκριση των τεχνών (*Correspondance des arts*), για την οποία έκανε λόγο ο Etienne Souriau. Η Συγκριτική Ποιητική θεωρήθηκε τότε απαραίτητο αλλά προπαιδευτικό μόνο στάδιο της Ποιητικής¹³.

Από την άλλη μεριά η Συγκριτική Ποιητική, με ένα ευρύτερο περιεχόμενο, φαινόταν ως η μοιραία κατάληξη της Συγκριτικής Φιλολογίας, ειδικότερα της συγκριτικής υφολογίας. Οι συγκριτικοί φιλόλογοι παρακολουθώντας και μελετών

ντας, έξω από κάθε δογματισμό και εκλεκτισμό, την ιστορική εξέλιξη των λογοτεχνικών ειδών και συγκρίνοντας τις συγκεκριμένες πραγματώσεις λογοτεχνικών μορφών και γενικά τη δομή λογοτεχνικών έργων, που δημιουργήθηκαν από λαούς με και κυρίως χωρίς ιστορικές σχέσεις μεταξύ τους, ανακάλυπταν τόσες και τέτοιες ομοιότητες, που τους οδήγησαν στην υπόθεση ότι η λογοτεχνία διαθέτει ένα είδος "γενικών καθολικών σχημάτων". Την επισήμανση αυτή, συνειδητοποιώντας ταυτόχρονα και τη σπουδαιότητά της, έκαναν κυρίως οι συγκριτολόγοι εκείνοι, οι οποίοι θεώρησαν ως νέα και γόνιμη αφετηρία για τη Συγκριτική Φιλολογία τη δυνατότητα να εντοπίζονται με την σύγκριση αναλογίες, συγγένειες, παραλληλισμοί, τυπολογικές και ειδολογικές συγκλίσεις κ.α. η ύπαρξη των οποίων δεν μπορούσε να ερμηνευθεί με καμιά, ιστορικά διαπιστωμένη, σχέση οφειλής ¹⁴. Γρήγορα κατάλαβαν ότι τα ευρήματά τους αυτά τροφοδοτούσαν διαρκώς την Ποιητική με καινούργια δεδομένα. Έτσι ο Etienne προτιμά τον όρο Συγκριτική Ποιητική έναντι του όρου Θεωρία της λογοτεχνίας και στα μαθήματά του ασχολείται με ζητήματα Συγκριτικής Ποιητικής, τα οποία θεωρεί "προλεγόμενα σε κάθε μελλοντική Ποιητική" ¹⁵.

Από τη στιγμή ακριβώς που η Συγκριτική Φιλολογία, αξιοποιώντας τα παραπάνω ευρήματα, ανανέωσε ή επικέντρωσε το ενδιαφέρον της στα "γενικά προβλήματα της Ποιητικής και της Θεωρίας της λογοτεχνίας" ¹⁶ και συμπεριέλαβε στους στόχους και στην αποστολή της να ανακαλύψει, να περιγράψει και να συστηματοποιήσει τους εσωτερικούς νόμους, που διέπουν τη λογοτεχνία γενικά και ρυθμίζουν τις επιμέρους εθνικές και ατομικές πραγματώσεις, αντιλήφθηκε ότι οι "σταθερές" ενός τέτοιου συστήματος αποτελούν και τις απαραίτητες προϋποθέσεις της λογοτεχνίας, που αναζητεί και η Ποιητική ¹⁷. Να γιατί υποστήριξε πιο πάνω ότι η Συγκριτική Ποιητική ήταν η αναπόφευκτη κατάληξη της Συγκριτικής Φιλολογίας. Γιατί μια Ποιητική απλώς ανοιχτή και διεθνής, όπως αυτή του περ. *Roétique*, δεν είναι δυνατόν να οδηγήσει στη συγκρότηση μιας ενοποιημένης θεωρίας. Αν η Ποιητική, οποιασδήποτε θεωρητικής αφετηρίας (θεωρίες περί λογοτεχνικότητας - όπου μπορούν να ενταχθούν και οι θεωρίες της αφήγησης - θεωρίες της πρόσληψης, θεωρίες στρουκτουραλιστικής σημειωτικής ή κοινωνιολογίας της λογοτεχνίας) αποσκοπεί πραγματικά σε καθολική και σύνθετη περιγραφή του λογοτεχνικού φαινομένου, θα μπορέσει να την πραγματοποιήσει ή μόνο με τη βοήθεια που της προσφέρουν τα συγκλίνοντα ευρήματα των συγκριτικών εκείνων μελετών που ανιχνεύουν τις ομολογίες, τους παραλληλισμούς, τις αναλογίες, τις επανεμφανίσεις ¹⁸ ή αν η ίδια γίνει βαθειά και συνειδητά συγκριτική. Από αυτή την άποψη ο προσδιορισμός της Ποιητικής με το επίθετο "Συγκριτική" είναι πλεονασμός ή ταυτολογία.

Τέλος, σύμφωνα με μια πιο προωθημένη σύλληψη, μια πραγματικά Συγκριτική Ποιητική είναι η μέσω σύγκρισης αναζήτηση των συγκλίσεων και των απο-

κλίσεων των διαφόρων συγχρόνων θεωριών της λογοτεχνίας, σε σχέση με ορισμένους δείχτες. Το ποσοστό σύμπτωσης των θεωριών σε σχέση με τους δείχτες αυτούς θα οδηγούσε στη δημιουργία ενός σύνθετου θεωρητικού σχήματος, που θα έκανε δυνατό - επιτέλους! - τον ορισμό της λογοτεχνίας ¹⁹. Οι παράμετροι του σχήματος αυτού μπορεί βέβαια να ήταν μεταβλητές, θα ήταν όμως αντικειμενικές, με την έννοια ότι θα μπορούσαν να αποτελέσουν τις σταθερές επιμέρους θεωρητικών σχημάτων και θα μπορούσαν να εξετάζονται βάσει συγκεκριμένου κάθε φορά μεθοδολογικού προτύπου.

4.1. Συγκριτική Μετρική

Η σύλληψη αυτής της κατά κάποιον τρόπο "βαθείας δομής" της λογοτεχνίας είναι βέβαια επιτακτικό αλλά μακρινό, προς το παρόν, αίτημα της Ποιητικής, έστω και Συγκριτικής. Τα πρώτα βήματα έχουν αρχίσει να γίνονται προς την κατεύθυνση της Μετρικής, υποθέτω γιατί το πρώτο, αναμφισβήτητο και συγχρόνως χειροπιαστό διαφοροποιητικό χαρακτηριστικό των λογοτεχνημάτων, ιδιαίτερα των ποιημάτων, είναι η με διάφορους τρόπους ηχητική τους οργάνωση. Για τον "κλάδο" μάλιστα αυτό της Συγκριτικής Ποιητικής έχει δημιουργηθεί και ο ειδικότερος όρος Συγκριτική μετρική ²⁰.

Το 1966 οι Morris Halle και Samuel J. Keyser ακολουθώντας τις έννοιες της γενετικής - μετασχηματιστικής γραμματικής ικανότητα/πραγμάτωση και βαθιό/επιφανειακή δομή, έβαλαν τα θεμέλια της γενετικής μετρικής (Generative Metrics) με την μελέτη τους για το αγγλικό ιαμβικό πεντάμετρο, και συγκεκριμένα του Chaucer. Στόχος της γενετικής τους μετρικής θεωρίας είναι να εντοπίσει, στα πλαίσια της αγγλικής γλώσσας, τους βασικούς μετρικούς κανόνες που ερμηνεύουν όλες τις μετρικές πραγματώσεις των στίχων της γλώσσας αυτής ²¹.

Το 1970 ωστόσο ο Morris Halle επεξέτεινε τη θεωρία Halle-Keyser έτσι ώστε να είναι δυνατόν να ερμηνευτεί ο τρόπος, με τον οποίο παράγονται έμμετροι στίχοι από βασικά μετρικά σχήματα στις περιπτώσεις από τις μεγάλες και γνωστές λογοτεχνίες του κόσμου ²².

Στον ίδιο χώρο της θεωρητικής αυτής μελέτης κινούνται οι συνεργάτες των Cahiers de Poétique Comparée στη Γαλλία (L.Robel, P.Lusson, J.Roubaud, J.Cl.Milner, M.Ropat) ²³. Στα Τετράδια αυτά Συγκριτικής Ποιητικής δημοσιεύονται κυρίως μελέτες Συγκριτικής Μετρικής. Συγκεκριμένα, από τη σύγκριση των μετρικών υποσυστημάτων κατά περιόδους, σχολές, είδη και συγγραφείς, συγκροτείται το γενικό μετρικό σύστημα της γαλλικής ποίησης, που βρίσκεται βέβαια σε στενή συνάρτηση με τη φωνητική οργάνωση της γαλλικής γλώσσας. Στόχος ωστόσο είναι, μετά τη σύγκριση ανάλογων γενικών μετρικών συστημάτων άλλων λογοτεχνιών και άλλων γλωσσών, και μάλιστα μη συγγενών, η αναγωγή σε μια

σύνθετη θεωρία μετρικής, της οποίας οι κατηγορίες θα είναι μεταβλητές, ανάλογα με τις γλώσσες και τις λογοτεχνικές παραδόσεις.

Οι προοπτικές πραγματικά που ανοίγονται με τη Συγκριτική Μετρική παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον όχι μόνο για την Ποιητική αλλά και για την Κριτική. Τα πορίσματα π.χ. της Συγκριτικής Μετρικής, που δείχνουν ότι η αντίληψη τι είναι μέτρο και τι είναι αυτό που το συγκροτεί, τι είναι στίχος και τι πρόξα ποικίλλει πολύ από εποχή σε εποχή και από γλώσσα σε γλώσσα, οδηγούν την Ποιητική σε γόνιμους προβληματισμούς και καιρίες υποθέσεις. Συγχρόνως όμως τα πορίσματα αυτά διαλύουν λ.χ. τον σκεπτικισμό και την αμηχανία, με την οποία αντιμετωπίζονται συνήθως, στα πλαίσια μιας δεδομένης γλώσσας και ποίησης, οι πάσης φύσεως μετρικές καινοτομίες και οι τολμηροί μετρικοί νεωτερισμοί ²⁴.

Θα ήθελα να συμπληρώσω όσα κατανάγκην σχηματικά ανέφερα για τη Συγκριτική Ποιητική/Μετρική με δυο λόγια για τη μετάφραση. Δεν χρειάζεται, νομίζω, να υπογραμμίσει κανείς πόσα πολλά και ουσιαστικά έχει να αποκομίσει και αποκομίζει η Συγκριτική Ποιητική ή Μετρική από τη συστηματική μελέτη και ανάλυση των μεταφράσεων, από τη σύγκριση μιας μετάφρασης με το πρωτότυπό της, κυρίως όμως από τη σύγκριση μεταξύ τους περισσότερων μεταφράσεων του ίδιου πρωτοτύπου. Η μετάφραση αποδείχεται ότι είναι όχι απλώς ένα από τα βασικά και ενδιαφέροντα θέματα που εξετάζει η Ποιητική (θεωρία της μετάφρασης) αλλά στην κυριολεξία η λυδία λίθος της ²⁵.

Η Συγκριτική Ποιητική, αλλά και η Συγκριτική Μετρική, είναι ένα άπιαστο ακόμα όνειρο των θεωρητικών και των συγκριτολόγων. Θα τελειώσω όμως με μιαν ερώτηση, που η απάντησή της και μόνο δικαιολογεί το αγόγγυστο κνηνητό αυτού του ονείρου:

Σκέφτεται κανείς τι θα σήμαινε, για τη δυνατότητα μετάφρασης της ποίησης, αν ποτέ το όνειρο αυτό γινόταν πραγματικότητα;

Σημειώσεις

1. Αριστοτέλους, *Περί ποιητικής. Μετάφρασις υπό Σίμου Μενάρδου. Εισαγωγή, κείμενον και ερμηνεία υπό Ι.Συκουτρή, (Ακαδημία Αθηνών, Ελληνική Βιβλιοθήκη 2), Εκδόται: Ιωάννης Δ.Κολλάρος και Σια, Αθήναι 1937, σ. 2 σημ. 1.*
2. Αριστοτέλους, *Περί ποιητικής, ό.π., σσ. 66-67*
3. *Poetics, 1 (1971), σσ. 5-7.*
4. *Poetics Today, vol. 1, ηρ 1-2 (1979), σ. 5.*
5. *Poetics, 1 (1971), σ. 5.*
6. *Poétique 1 (1970), σ. 1.*
7. *Poetics Today, vol. 1, ηρ 1-2 (1979), σ. 5.*
8. *Προβλ. Théorie de la littérature. Ouvrage collectif présenté par A.Kibedi Varga (Collection Connaissance des Langues), Picard, Paris 1981, σσ. 17-26*
9. *Δεν έχει κανείς παρά να διατρέξει τα περιεχόμενα των τόμων των τριών περιοδικών Ποιητικής, που έχω αναφέρει, ή τα ευρετήρια του σημαντικού κατά τα άλλα συλλογικού έργου Théorie de la littérature (βλ. σημ. 8), για να διαπιστώσει το κενό αυτό.*
10. *Poétique 1 (1970), σ. 2.*
11. *Poétique 1(1970), σ. 2. Poetics 1 (1971), σ. 5.*
12. *Για την ύπαρξη μιας, ισχνης έστω, "ποιητικής" παράδοσης του συγκριτισμού βλ. το εξαιρετικά ενδιαφέρον και από άλλες απόψεις άρθρο του Adrian Marino, "Pour une poétique comparatiste", Synthesis, XII (1985), σσ. 63-76 και για το συγκεκριμένο θέμα ειδικά τις σσ. 71-72.*
13. *A.Denat, "Note sur une poétique comparée", RLC 37 (1963), σ. 91.*
14. *Προβλ. Haskell M.Block, Nouvelles tendances en littérature comparée, Éditions A.-G. Nijet, Paris 1970, σσ. 24-26.*
15. *Βλ. Etiemble, Comparaison n'est pas raison, Gallimard, [Paris 1963], σσ. 101-102 και Adrian Marino, "Pour une poétique comparatiste", ό.π., σ. 73.*
16. *Haskell M.Block, Nouvelles tendances en littérature comparée, ό.π., σσ. 39-40.*
17. *Βλ. Adrian Marino, "Pour une poétique comparatiste", ό.π., σ. 73.*
18. *Προβλ. P.Brunel, Cl. Pichois, A.-M. Rousseau, Qu' est-ce que la littérature comparée, Armand Colin, Paris [1983], σσ. 101-103.*
19. *Adrian Marino, "Pour une poétique comparatiste", ό.π., σ. 75.*
20. *Από τη σκοπιά καθαρά της Συγκριτικής Φιλολογίας βλέπει τη Συγκριτική Μετρική και μ' αυτήν την έννοια χρησιμοποιεί τον όρο η Rowena Fowler στο άρθρο της "Comparative Metrics and Comparative Literature",*

Comparative Literature XXIX, η 4 (1977), σσ. 289-299. Ακολουθώντας κατά βάση τη γραμμή του J.Craig Ladrière ότι "η προσωδία είναι ένας χώρος έρευνας που δικαιολογεί συχνά, περισσότερο από οποιονδήποτε άλλον, το λόγο ύπαρξης της Συγκριτικής Φιλολογίας" ("The Comparative Method in the Study of Prosody", Proceedings of the Second Congress of the International Comparative Literature Association, vol. I, Chapel Hill 1959, σ. 162) η R.Fowler κάνει λόγο για όλα τα επιμέρους θέματα και προβλήματα που είναι δυνατόν να αποτελέσουν το αντικείμενο της Συγκριτικής Μετρικής. Κάποια από αυτά όπως π.χ. η σύνθετη και ενδεχομένως γενετική σχέση ορισμένων μέτρων με συγκεκριμένα λογοτεχνικά είδη, αφορούν άμεσα την Θεωρία της λογοτεχνίας ή έστω ενισχύουν την τάση για γενίκευση. Αντιλαμβάνεται κανείς ότι η προσέγγιση αυτή της Μετρικής μέσω Ποιητικής, έτσι όπως προτείνεται από την Fowler σε ορισμένα σημεία του άρθρου της, βρίσκεται στην εντελώς αντίθετη κατεύθυνση από αυτό που συζητείται εδώ, δηλ. την προσέγγιση της Ποιητικής μέσω (Συγκριτικής) Μετρικής.

21. Morris Halle and Samuel J. Keyser, "Chaucer and the Study of English Prosody", College English 28 (1966), σσ. 187-219. Περισσότερα περί γενετικής μετρικής βλ. στο ειδικό αφιέρωμα του περ. Poetics 12 (1974).
22. Morris Halle, "On Meter and Prosody", Progress in Linguistics, ed. by Manfred Bierwisch and Karl Erich Heidolph, Mouton, Paris 1970, σσ.64-80.
23. Τα Τετράδια Συγκριτικής Ποιητικής είναι έκδοση του Institut National des Langues et Civilisations Orientales (1973-).
24. Την παρατήρηση αυτή είχε κάνει ήδη από το 1959 ο J.Craig Ladrière, "The Comparative Method in the Study of Prosody", ό.π., σ. 163.
25. Πρβλ. P.Brunel, Cl. Pichois, A.-M. Rousseau, Qu' est-ce que la littérature comparée, ό.π., σ. 103.